

ADALÉKOK A DEBRECZENI REF. COLLEGIUMI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉHEZ.

DÉZSI LAJOSTÓL.

E folyóiratban két ízben is közöltünk adatokat a debreczeni ref. collegiumi könyvtár történetéhez. Az egyikben a főiskolai nyilvános olvasóterem keletkezésének történetét mondtuk el (Könyvsz. 1890. 354—8. l.), másik közleményünk »a debreczeni ref. főiskola könyvtárnokainak mult századi esküformája« volt. (U. o. 1896. 207—208. l.) Ezekhez szolgál kiegészítésül az alábbi közlemény is, melynek a kiváló szanskrit-philologus *Lugossy József* a szerzője, helyesebben szólva, gyűjtője, mivel nagyobbrészt csak feldolgozatlan adatok, jegyzőkönyvi kivonatok. *Lugossy* 1846—1862-ig maga is könyvtárigazgató volt a debreczeni ref. collegiumban; e hivatala adhatta neki azt a gondolatot, hogy összegyűjtse azokat az adatokat, a melyek elődeiről még összegyűjthetők; ez időből származhatnak tehát e jegyzetek is. Eredetije a debreczeni ref. collegium könyvtárában őriztetik, hová *Lugossy József* halála után került. Ugy közöljük, a mint ott találtuk, csupán annyi változtatást engedtünk meg magunknak, hogy (zárójelben) czímet adtunk a különálló részeknek s némikép rendeztük a kiadásra ily módon nem szánt jegyzeteket. Azt hisszük, hogy a kiadást mindazáltal így is megérdemelte, mivel ez által e könyvtár történetírója az adatok összböngészésének terhes munkájától nagyrészt meg lesz kímélve.

A ki a debreczeni ref. collegiumi könyvtár története iránt érdeklődik, azt *György Aladár* ismeretes munkáján kívül a *Magyar Minervára* és az ott felsorolt művekre, ezek között különösen *Géresi Kálmánnak* a debreczeni ref. collegium millennáris értesítőjében (1894/5.) megjelent alapos és lelkiismeretes dolgozatára utaljuk.

I. A könyvtárigazgató professorok. (Inspectores v. praefecti Bibliothecae.)

1. 1744—1749. XII. Calend. Nov. *Sámuel Szilágyi.*

Posteaquam venerandus ac clarissimus Sámuel Szilágyi per quinque et quod excurrit annos Bibliothecae inspectoris munere diligenter functus est, eamque optimis auctoribus ex Hollandia, Germania, Helvetia, procuratis locupletavit, atque etiam curtam supellectilem bibliothecae numariam, argenteis, aeneisque rarioribus nummis conquisitis auxit, officio suo honorificentissime valedixit.

In hoc autem ante omnia studium, diligentia et virtus ejus eluxit, quod non solum auctor exstitit, ut Bibliotheca haec nova erigeretur, cum vetus nec juventutis studiis commodus esset, nec librorum supellectilem, quam tamen exiguam habemus, capiebat: sed etiam ipse toti aedificio praefuit, fabrorum murariorum direxit, proportionem valvarum, fenestrarum, thecarum et ejus forulorum atque horum apparatus ornamentaque ordinavit, determinavit, quae meo quidem calamo ita depingi non possunt, quin spectator in hujus novae bibliothecae contemplatione plura reperiat. Tollat hinc lector oculos, si placet, et ipse hunc quem in Bibliotheca habemus apparatus contueatur: simulque totius hujus aedificii superioris ambulacra et camaras ex limine domus hujus inspiciat, quorum constructioni hic idem vir clarissimus prospexit: non dubito, quin continuo mihi habeam consentientem. Ne igitur harum rerum ignara esset posteritas, haec in ejus gratiam adnotanda judicavimus. Abi nunc quem vidisti philosophum, iam Deo ita jubente creatum theologum mirare et merita ejus in hanc scholam, nobiscum etiam seris nepotibus nuncia. Quare in locum ejus et munus Bibliothecae inspectoris exornandum a clarissimis professoribus per unius anni spatium clarissimus dominus Stephanus Szathmári historiae et linguae graecae professor ordinarius constitutus est.

Ita volentibus clarissimis dominis professoribus adposuit A. D. XII. Calend. Novembr. Anno 1749. Stephanus Hatvani mpria.

2. 1749. okt. 20. (!) — 1753. maj. 23. (!) *Steph. Szathmári.*

Clarissimus dominus Stephanus Szathmári, fere per quatuor annos, cum laude praefuit inspectioni Bibliothecae publicae. Quum vero hodie communi dominorum professorum voto, inspector classium esset constitutus, curam Bibliothecae publicae reliquit clarissimo domino Stephano Hatvani M. D. et philos. professori die VIII-a Kal. Junias a. p. C. n. c. l. c. cc. LIII. Signatum per Joannem Varjas mp.

3. 1753. maj. 23. — 1760. sept. 24. *Steph. Hatvani.*

Ad d. 24. Septembr. 1760. Ex consensu clarissimorum dominorum in praefectum Bibliothecae constitutus est. cl. prof. Nicolaus Sinai, cui libros Bibliothecae MSS. litteras item obligatorias, ratio-

nes Bibliothecariorum, claves denique resignavit, postquam ab anno 1753 eidem inspexerat Bibliothecae. Stephanus Hatvani mpria.

II. Ifjusági könyvtárnokok.

4. 1760. sept. 24. — 17[90]. Nicolaus Sinai.

Az 1650-diki Szokolyai perből kijő, hogy az előtt nem volt külön thecarius, hanem a seniorok kezelték (lásd Hodászi törvényeit).

1660-i seriesből: Michael Hodosy. Utána írva későbbi kezektől: Debr. — Thecarius. Contrascriba obdormivit in Domino, postquam poësin et oratoriam in schola patria laudabiliter docuisset, et de promotione ab amplissima Senatu certioratus fuisset.

1658-ki deák: Georgius Dobrai. lotor. thecarius, ductus Varinum pro rectore.

1659. deák: Georgius Balkányi. Praeceptor. Thecarius. Contrascriba. Senior.

1665. Martinus Hosszufalusi, coquus Etimologistarum et Oratorum praeses, thecarius, contrascriba, senior (l. 61.).

1666. deák: Stephanus Fűzes-Gyarmathy coquus praec. Etimologistarum, Syntaxistarum et Poetarum et Oratorum, thecarius et contrascriba et Kereszturinum ad rectoratum, inde in exilium et postquam ingressus 2-a vice Körösinum pro rectore ductus est, mortuus ibidem.

1668. deák: Franciscus Kabai, coquus praeceptor Rudim. Poetarum, thecarius, contrascriba, senior, tandem ductus Papainum pro rectore. — (Közbejegyezve ez is: Academiam ascendit.)

1659. deák: Szilágyi Márton, Tönkö.

1676. deák: Váradí Sámuel.

1677. deák: Basilius Öri, thecarius, apprime dexterrimus.

1689. deák: Olsai K. Mihály.

1706. Stephanus Naszályi (ezé a kis könyvtár lajstrom, melyet befejezett 1706. máj. 1.).

1714. Stephanus P. Szilágyi. Ezé a nagy lajstrom.

1723. 2. jan. Lovasi Gergely.

1724. jun. 24. és jul. Polgári K. János.

1724. okt.—december. Kápolnási Mihály.

1724—5. Lukácsi István.

1725. jun. 23. okt. 13. Némethi Sámuel.

1726. jan. 14. Bölcsei István.

1726. jun. 22. Dolnai Mihály.

1726. Ercsei Zsigmond.

1726. Viszlai Iván, eloquentiae praeceptor.

1727. jun. 27. nov. 18. Kocsi Cs. János.

1728. ápr. 13. Szoboszlai Horvát György.

1728. aug. 18. Ráczkevi Eötvös János.

1728. decz. 15. Szikszai György.

1729. jun. 18. Kotsi Sz. János.
 1730. jan. 9. ápr. 2. Kállai Sámuel.
 1730. ápr. 27. máj. 23. Körösi Mihály.
 1730. aug. 26. 1731. márt. 21. Körösi Bozó Mihály.
 1732. aug. 18. szept. 8. Szatmári Orbán Sámuel.
 1733. jul. 20. 1734. febr. 6. Laskói János.
 1734. jun. 17. Ecsedi Csapó István.
 1734. nov. 6. Madarý János.
 1736. jul. Vecsey Gergely.
 1737. sept. 9. *Jánky Péter*.

1737. sept. 9-től 1738. jun. 9-ig Jánky Péter praefectus, bibliothecarius. Ez készítettett egy nagy folio diariumot, melybe minden akkoriban meglevő könyvek pontosan bevivék betűrend szerint, mely tehát Bibliothecánknek — ik (*így!*) rendszeres lajstroma. A rubrikák ezek: *Nomen auctoris. Materia tractatus. Quantitas.* (folio 4-o stb.) *Qualitas* (bonus, integer, tritus, tritissimus, novus, subtritus tabula caret, semigestus, possibilis, noviter compactus, solutus, compactatione soluta, caret initio, lacerus, evulsa sunt aliquot folia.) *Ubi editus. Anno. Theca. Ordo. Liber.*

Colophonja ez: 26. Martii 1738. Operi suscepto hoc modo finem imposuit Petrus Jánky pr. Bibliothecarius. Descripsit autem Samuel Bélyei, civis scholae: Mikor kezdte pedig Jánky e könyvet, megtetszik ékes czirádákkal festett czimlapjából: »Anno 1738. 19. Februarii hunc librum pro majori cura ac procuratione librorum Coetus Scholae Debrecinae, serieque juxta literas alphabeticas (adhibitis omnibus auctorum, materiis tractatus, quantitibus, qualitibus librorum quorumlibet, editionibus, annis.) renovanda, emendanda procurandum sumptibus coetus in animo habuit Petrus Jánky p. t. Bibliothecarius.« Utána való levelen szintén ékes festett czirádák közt állnak *Leges Thecarii* öt pontban következőleg:

»*Leges bibliothecarii. Primo:* Thecarius nullo sub praetextu vel unico exemplar extradare praesumat, nisi cum annuentia clarissimorum dominorum rectorum.

Secundo: Extradatum quodque exemplarium singulis anni quadrantibus, per thecarium, ab eo, cujus usui accommodatum erat, repetatur, et in praesentia clarissimorum professorum et dominorum curatorum, num undequaque salvum sit et integrum, serio et accurate revideatur.

Tertio: Compertus aliquis damnum notabile sibi concesso exemplari ex quacunque incuriositate intulisse, similis exemplaris in pretio persolvendo vincatur, et quidem taliter, ut etiam pretio persoluto exemplar vitiatum communitatis esse non desinat, damnum vero minus tolerabilius praeter arbitrariam et damno proportionatam poenam, ademptione ejusdem exemplaris redimatur. Ubi notandum,

quod illatio damni notabilis exclusive ad unius folii destructionem, minoris vero et tolerabilioris infra hoc intelligi et interpretari debeat.

Quarto: Extra civitatem vel unicum exemplar cuiquam communicandi et extradandi facultas interdicitur.

Quinto: Similis provisio et curiositas thecario circa reliquos earum libros fidei et curae suae commissos observanda et adhibenda injungitur.«

Ezen Jáнки idejében könyvbeli kegyes adományozásokat tettek :

1. Guthy András († 1737.) füredi lelkész, végrendeletileg mintegy 100 db. könyvet, közöttök: Bened. Ariae Montani interliniare. — Martonfalvi Logica. Németi Mihály. Magy. Dominicaja. Átvétettek 7. Sept. 1737.

2. A Debreczen városi tanács ingyen beköttetett a könyvtár számára 65 drb. könyvet. 1738. jan. 20.

3. A debreczeni Tanács a könyvtárnak ajándékozta azon 23 drb. könyvet, mely néh. b. e. Cs. Kocsi Istváné-féle lévén, a Városházánál találtatott. Közte Stephani Kocsi epos lugubre in obitum Cl. Compegii Vitringa. Átvét. 1738. febr. 21.

4. A debreczeni Magistratus 1738. Maróthi György által Belgiumból hozatott a Studiosa juvenus számára mintegy 130 drb. nagybecsű, leginkább görög és latin classicusokat, melyek közt sok folio görög authorok is vannak, mint Strabó, Herodot, Lycophon. Xenophon, Arrian stb. Ugy látszik a Classica Theca alapja ezzel lön megvetve. Az előtt e nemből csekélyebb supellex van. Átvétetett 1738. jun. 5.

5. Franciscus Peremartoni clarissimus et doctissimus megtérven Belgiumból. Botsaccii Promptuarum allegoriarum sacraum átvétetett 1737. decz. 9. — Bicskei Szóke Ferencz detto-detto, Van Til. Salom. Homilias átvét. 1739. 9. decz. Borosnyai Nagy Zsigmond Enyedi Theologiae professor 1737. ajándékozott: Fasciculum Dissertationum Academicarum.

6. Maróthi György depr. histor. és geogr. professora 1738. máj. 4. ajándékozott 9 drb. könyvet, melyek közt egy Dictionarium Anglicum.

Jánkit felváltja 9-ik jul. 1738. Szathmári Pál, 1738. jul. 9. — 1740. máj. 8.

Veszprémi István, 1740. máj. 8. — 1742. jan. 28.

Szalaci Mihály, 1742. jan. 28. — 1742. decz. 10.

Kúti István, 1742. decz. 10. — 1743. ápr. 18.

Töltési Ferencz, 1743. máj. 14. — 1745. máj. 24.

Kenesei Péter, 1745. máj. 24. — 1746. máj. 7.

Utána *Joh. Varjas Csákvári*, 1746. máj. 7. — 1747. máj. 1.

Utána *Makai Ferencz* (hivatala végén) sénior, a ki végzett oct. 11. 1749.

Veszprémi István, 1749. okt. 11. — 1751 v. 2. jul. 5.

Balogh Ádám, ennek előtte pro-bibliothecarius. 1751 v. 2. jul. 5. — 1753. máj. 10.

Sinai Miklós, ennek előtte pro-bibliothecarius. 1753. máj. 10. — 1755. jul. 2.

Bibliothecarius ordinarius: *Szilágyi István*, ennek előtte subbibliothecarius 1755. jul. 2. — 1757. febr. 20., ekkor tatai rectorrá lesz.

Subbibliothecarius: *Szappanos Mihály*, 1755. jul. 2. — 1757. febr. 20.

Rendes könyvtárnokok: *Szappanos Mihály*, 1757. febr. 20. — 1757. mart. 12. (ekkor el kellett bocsátani, mert kardszagi rectorrá lett.)

Héczei Dániel, 1757. márcz. 12. — 1759. sept. 25.

Vécsei Sámuel, 1759. szept. 25. — 1761. febr. 28. (ekkor külső acad. ment.)

Szikszai György, 1761. febr. 28. — 1762. jul. 5. (ekkor külső acad. ment.)

Kassai Ferencz, 1762. jul. 5. — 1763. ápr. 11.

Csernák László, 1763. ápr. 11. — 1765. máj. 11.

Furó Mihály, 1765. máj. 11. — 1766. jul. 18.

Szélesi Pál, 1766. jul. 18. — 1767. okt. 12.

Milesz József, 1767. okt. 12. — 1769. nov. 20.

Paxi András, 1769. nov. 20. — 1770. decz. 14.

Menyhárt Miklós, 1770. decz. 14. — 1772. febr. 4. (ekkor szikszói rectorrá promoveáltatott.)

Ercsei Dániel, 1772. febr. 4. — 1773. máj. 8. (ekkor contrascribává lévén, lelép a könyvtárnokságról.)

Lévai Bálint, metaphis. praeses, 1773. máj. 8. — 1774. jun. 23.

Rendes főkönyvtárnok: *Biró György*, 1774. jun. 23. — 1775. máj. 8.

Tiszteletbeli főkönyvtárnok: *Szombathi József*, 1774. jun. 23.

Alkönyvtárnokok: *Héczei Dániel*, 1757. febr. 20. — 1757. márcz. 12.

Vécsei Sámuel (Ján. debr. pap fia) 1757. márcz. 12. — 1759. szept. 25.

Kármán András, 1759. szept. 25. — 1760. jun. 11. (ekkor académiára ment.)

Szikszai György (békési pap fia) 1760. jun. 11. — 1761. febr. 28.

Kassai Ferencz, 1761. febr. 28. — 1762. jul. 5.

Csernák László, 1762. jul. 5. — 1763. ápr. 11.

Furó Mihály, 1763. ápr. 11. — 1765. máj. 11.

Szélesi Pál, 1765. máj. 11. — 1766. jul. 18.

Milesz József, 1766. jul. 18. — 1767. okt. 12.

Váradi P. Mihály, 1767. okt. 12. — 1769. febr. 7.

Paxi András, 1769. febr. 7. — 1769. nov. 20.

Báti János, 1769. nov. 20. — 1770. decz. 14. (Megfosztatik az alkönyvtárnokságtól s rendes könyvtárnokságra léphetéstől, mert a könyvtár közelében lakás parancsának nem engedelmeskedik.)

Ercsei Dániel, 1770. decz. 14. — 1772. febr. 4.

Benedek Mihály, 1772. febr. 4. — 1773. jun. 18. (ekkor kimegy külső académiára.)

Bíró György, 1773. jun. 18. — 1774. jun. 23.

Rendes alkönyvtárnok: *Ormós András*, 1774. jun. 23. — 1775. máj. 8.

Tiszteletbeli alkönyvtárnok: *Kehi Mihály*, praesept. 1774. jun. 23. — 1775. máj. 8.

Könyvtárörök: *Kármán András* (Andr. losonczy prof. fia) 1757. febr. 20. — 1759. szept. 25.

Csernák László, 1759. szept. 25. — 1762. jul. 5.

Furó Mihály, 1762. jul. 5. — 1763. ápr. 11.

Milesz József, 1765. máj. 11. — 1766. jul. 18.

Váradi P. Mihály, 1766. jul. 18. — 1767. okt. 12.

Tormási János, 1767. okt. 12. — 1768. jun. 22. (ekkor külső orsz. akadémiára ment.)

Paxi András, 1768. jun. 22. — 1769. febr. 7.

Báti János, 1769. febr. 7. — 1769. nov. 20. és pro studiis colendis admissus Marjalaki Dániel.

Menyhárt Miklós, 1769. nov. 20. — 1770. decz. 14.

Benedek Mihály, 1770. decz. 14. — 1772. febr. 4.

Kuthy István, 1772. febr. 4. — 1773. jan. 7.

Asztalos János, 1773. jan. 7. — 1773. márcz. 14. (ekkor kimegy marjai rectorinak.)

Bíró György, 1773. márcz. 14. — 1773. jun. 18.

Péczeli József, 1773. jun. 18. — 1776. máj. 9.

III. Kivonatok a tanári conferentialis jegyzőkönyvekből.

1749. nov. 12. Professori gyűlés. Numero 2. Ex dominis professoribus ambo postremi in ordine alternatis vicibus classium et Bibliothecae inspectoris officium obibunt mutando officium ad festum Georgii. (Jegyz. Hatvani.)

1750. jan. 21. prof. gyűlés. A kik ezentul rectorokból külső országi akadémiákra mennek, pro ratione beneficiorum, quo accipere in usus Bibliothecae singuli certum librum a dominis professoribus significandum reduces secum adferre debebunt. (Jegyz. Hatvani.)

1750. febr. 4. prof. gyűlés. Supellex libraria et domestica dominorum Michaelis Nánássy et Jacobi Győri, qui clam e schola se subdlexerunt, alter conscius maledictorum, alter furti, in domum coetus deportata sunt. (Jegyz. Hatvani.)

1750. febr. 11. prof. gyűlés. Nro 2. In memoriali, venerabili consistorio significabunt domini professores, uti ducenti isti floreni Kenessiani pii legati pro Bibliotheca tandem aliquando restituantur, Simulque . . . quorsum summa ista pecuniae redacta sit, quo ab alumnorum Kensesseianorum sustentatione residua manebat singulis annis (Jegyz. Hatvani.) Későbbi keze u. annak: factum est et restituentur in posterum. Mense Octobri.)

1750. mart. 11. prof. gyűlés. Postquam Bibliotheca scholae nostrae, quae recenter exstructa est, ut juvenus ipsa commode libris uti possit: a dominis professoribus leges sunt datae, quas ii observare debent, qui Bibliothecam frequentabunt. Singulis autem hebdomatibus, binis vicibus, horis pomeridianis spatio duarum horarum Bibliotheca accedere volentibus patebit. (Jegyz. Hatvani.)

*

1751.

. . . Scholae civibus libros ad legendum petentibus, pro ratione aetatis ac profectus in studiis, non quoslibet promiscue tradito . . .¹

*

1753. [maj.] 24-én prof. gyűlés. Occasione rationum Bibliothecarii examinatorum clarissimi professores hunc ordinem instituerunt, ut cl. dominus Szilágyi sanctae theologiae professor alumneo studiosorum atque ita coquae et pistrici, uti huc usque laudabiliter id et lubens fecit, in posterum quoque inspiciat et munere inspectoris fungatur. At cl. Stephanus Szathmari, qui fere per quinquennium Bibliothecae summa cum diligentia profuit, in posterum classium inspectoris laborem suscipiat, quo ab anno 1749. Steph. Hatvani functus est, dein Bibliothecae praefuturus, denique cl. Joannis Varjas musicae vocali vel Cantui studiosorum praesit ac inspiciat, nec non ab actis collegii sit, quibus huiusque consignandis Steph. Hatvani vacaverat. (Jegyz. Hatvani.)

1759. aug. 29. In consessu dominorum professorum deliberatum est, ut aliquot exempla theologiae Picteti nuper hic excusae emantur e typographia publica, propter praesentes circumstantias et reponantur in Bibliothecam publicam vendenda inter studiosam juventutem, quum emtores nacta fuerint.

Die 31. aug. 1759. Hoc idem in consessu dominorum perillustrium earum curatorum propositum et adprobatum fuit. (Jegyz. Varjas.)

1760. sept. 17. prof. gyűlés. Domini professores majora officia hoc ordine inter se partiti sunt: Inspectionem rebus collegii cl. dominus Stephanus Paksi Szathmári, inspiciet aedificiis collegii cl.

¹ V. ö. Könyvsz. 1896. 208 l. 3 pontjával.

dominus Hatvani, oeconomiae Joannes Varjas classibus puerorum inspiciet, cl. dominus Nicolaus Sinay Bibliothecam curabit et insuper litteraria collegii documenta servabit atque acta haec continuabit. (Jegyz. Varjas.)

1773. Ghimesi gróf Forgách Miklós kir. biztos junius 6. tisztelegést fogad (4-ikén érkezik), 8-dikán az iskolát és könyvtárt meglátogatja, s cantust hallgat, cum ostensione generosae suae liberalitatis. (Jegyz. Sinai.)

Die 11. Decembris anni 1802. lecta est in consessu professorum benigna resolutio regia: ne libri religioni, moralitati et statui publico adversa docentes, ulli, nisi ea refutare cogitanti, e bibliothecis publicis exhibeantur, quales sunt inter alios Voltaire, Rousseau, Helvetius, et Baylii Dictionarium. Proinde ut haec altissima sacratissima caesareo-et regio-apostolico majestatis voluntas a bibliothecariis, vice-bibliothecariis et custodibus Bibliothecae publicae collegii hujatis strictissime observetur: professoratus, prioribus legibus bibliothecariis praescriptis, hanc quoque hoc loco adjiciendam esse judicavit, sub poena cassationis in contraventurum statuta. Hac ratione nulli, nisi professoribus, atque reverendis ecclesiae hujatis pastoribus, seu ministris, libros specificatos, aut alios similes extradandos esse bibliothecarii noverint. Significatum in consessu professorum die et anno, ut supra, per professorem Paulum Sárvári mpr.